

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

Doğın DEMİRCİ

<https://orcid.org/0000-0002-9402-1827>

e-posta: dogandemirci@sdu.edu.tr

Süleyman Demirel Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Bölümü

Araştırma makalesi (Research Article)

Gönderilme tarihi/Submission date

13.05.2022

Kabul tarihi/Accepted date

30.07.2022

Yayınlanma tarihi/Publishing date

17.10.2022

Bu makalenin konusu Türk Tarih Kurumu ve Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin birlikte düzenlediği 3.11.2018 tarihinde "Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti- V Hamidoğulları" Sempozyumunda özet bildiri olarak sunulmuş olup tam metin olarak basımı yapılmadığından yeniden gözden geçirilmiş haliyle burada makale olarak sunulmuştur.

EKİM/ OCTOBER-2022

Cilt/Volume : 2 Sayı/Issue :1

Sayfa: 32-55 Doi: 10.53463/8genart.202200143

ISPARTA'NIN EĞİRDİR İLÇESİ BARLA KÖYÜ'NDE BULUNAN ÇAŞNIGİR HAMAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ÖZET

Isparta'da Eğirdir ilçe merkezine bağlı bulunan Barla, daha önce kasaba iken günümüzde köy durumunda bir yerleşim merkezidir. Barla'da pek çok tarihi yapı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi hamam yapısıdır. Bu hamamlardan birisi Çaşnigir Hamamı, diğeri ise Göçeri Hamamı'dır. Çaşnigir Hamamı, yakınında bulunan Çaşnigir Paşa Camisi'ne nispetle halk arasında "Çaşnigir Paşa Hamamı" olarak bilinmektedir. Hamamı, Çaşnigir Paşa Camisi'nin 1376 yılındaki banisi olan Çaşnigir Sinan Paşa'nın yaptırdığı söylenmektedir. Hamam mimari açıdan büyük ihtimalle yerli ustalar tarafından yaptırılmış olmalıdır. O yıllarda Hamidoğulları Beyliği'nin bölgede hüküm sürdüğü düşünülürse, hamamı yapan yerel ustaların, beyliğin sanatsal beğenisini ve etkisini de eser üzerinde yansıtmış olabilecekleri söylenebilir. Çaşnigir Hamamı; ılıklik, sıcaklık ve halvet mekânlarının yan yana yatay düzlemde yer alması nedeniyle çevrede bulunan diğer hamam yapılarından farklılık göstermektedir. Ayrıca soyunmalık kısmındaki açığı yapan doğu duvarıyla diğer hamamlardan ayrılmaktadır. Hamamın planı bu haliyle çevredeki benzer yapılara göre tek temsilci durumundadır. Ancak hamamda bazı esas değişikliklerin yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Hamamda yapılan incelemeler sonucunda, yapıdan günümüze kalan bazı izlere dayanılarak yapılan yorumların ve düşüncelerin makale olarak sunulmasının bu konudaki bazı eksiklikleri gidereceği tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çaşnigir Hamamı, Barla Eserler, Hamam Mimarisi, Çaşnigir Paşa, XIV. Yüzyıl Hamamı.

AN EVALUATION ON ÇAŞNIGİR BATHHOUSE LOCATED IN BARLA VILLAGE OF EĞİRDİR DISTRICT OF ISPARTA

ABSTRACT

Barla, which is connected to the center of Eğirdir district in Isparta, is now a village while it was formerly a town. There are many historical buildings in Barla. Two of these historical buildings are bathhouses. One of these bathhouses is Çaşnigir Bathhouse and the other is Göçeri Bathhouse. Çaşnigir Bathhouse is known as "Çaşnigir Paşa Bathhouse" among the people because of Çaşnigir Pasha Mosque located nearby. The bathhouse is said to have been built by Çaşnigir Sinan Pasha, who was patronage of Çaşnigir Paşa Mosque in 1376. Bathhouse should probably have been built by local masters in terms of architecture. If it is thought that Hamidoğulları Emirate prevailed in the region in those years, it can be said that the local masters who made the bath could have reflected the artistic taste and effect of the beauties on the work. Çaşnigir Bathhouse differs from other bathhouse structures in the surrounding area because the warmth section, the hot section and the desolate sections are located side by side in the horizontal plane. It is also separated from other bathhouses due to the eastern wall that makes an angle in the undressing section. The plan of the bathhouse in the present situation is the only a representative of the surrounding area according to the similar structures. However, it is understood that some basic changes have been made in the bathhouse. As a result of examinations made in the bath, it is estimated that presenting the comments and thoughts based on some traces of the building as an article will eliminate some of the deficiencies in this subject.

Keywords: Çaşnigir Bathhouse, Barla Artifacts, Bathhouse Architecture, Çaşnigir Pasha, XIV. Century Bathhouse

1. GİRİŞ

Barla, Isparta'nın Eğirdir İlçesi'nin 25 km kuzeybatısında, Eğirdir gölüne 18 km kıyı şeridi olan, yakın tarihlere kadar yaklaşık 3.052 nüfuslu, 104 km² yüzölçümlü yerleşim yeridir. Yakın bir tarihe kadar kasaba iken şu anda köy olan Barla, yedi mahalleden oluşmaktadır. Antik coğrafyacı Batlamyus tarafından bildirilen en eski adı *Parlais*'tir¹. Parlais'in kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. MÖ I. yüzyılda burada para basıldığı kaynaklardan tespit edilmiştir. Barla'nın mevcut kültür ve tabiat varlıklarına bakıldığında bu ölçekteki diğer yerleşim yerlerinden sayı açısından oldukça fazla olduğu görülmektedir. Burada "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı" olarak tescillenmiş, dördü anıt ağaç olmak üzere toplam 14 eser bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bile Barla'nın nüfusunun üç bin civarında olduğu anlaşılmaktadır².

Barla'nın zengin kültür ve tabiat varlıklarına sahip olmasında, Eğirdir İlçesi'nin eski bir beylik başkenti olmasının fazlaca bir etkisi olduğunu düşünmek yerinde olacaktır. Çünkü Barla Eğirdir'e çok yakın bir konumdadır. Konya-Isparta yol güzergâhı dışında ve bir dağın yamacındadır. Eğirdir'in Hamidoğulları Beyliği'nin başkenti olmasının Barla'yı doğrudan etkilemesi ihtimal dahilinde olmalıdır. Barla'nın bu zengin konumunu ayrıca başka sebeplerde de aramak yerinde olacaktır. Bunlardan birisinin yerleşim yerinin topoğrafik özelliklerinin ya da bulunduğu yerde antik bir kent olmasının zengin geçmişine kaynaklık etmiş olabileceğidir. Barla'da "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı" olarak tescillenmiş, on dört eserden birisi Çaşnigir (Ya da Çeşnigir) Cami, diğer ikisi ise Çaşnigir (Ya da Çeşnigir) Hamamı ile daha aşağıda vadi içerisinde ve daha küçük boyutlardaki Göçeri Hamamıdır. Çaşnigir Hamamı ayakta ancak harap durumdadır. Göçeri Hamamı ise daha küçük ölçülerde olup bölümleri tamamen yıkılmış ve toprak altında kalmıştır. Bunun dışında köprüler ve çeşmeler diğer eser gruplarını oluşturmaktadır³.

Barla'da bulunan Çaşnigir Hamamı'nın XIV. yüzyılın son çeyreğinde yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Hamamın Anadolu'daki erken dönemlerdeki aralık bölümüne sahip olması, planının asimetrik olması ve Barla'da aynı adı taşıyan 1376 tarihli Çaşnigir Cami'sinin bulunması, yapının XIV. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Hamam mevcut plan özellikleri açısından çevrede bulunan diğer hiçbir hamama benzememektedir. Dıştan dışa düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır. Ancak, ılıkılık, sıcaklık ve halvet bölümleri yatay düzlemde planlanmıştır. Bu plan özelliğiyle hamam çevrede spontane durumdadır. Ustası bilinmeyen Çaşnigir Hamamı'nın yamuk planlı soyunmalığı ile de çevrede eşsiz durumda olduğu görülmektedir. Bu Erken Türk İslâm Dönemi hamam yapısı günümüze kadar oldukça harap durumda gelmiş olup son zamanlarda üzeri bitkisel kabartmalı olan mermer fiskeyi de çalınmıştır. Bilimsel araştırmaların hızla devam ettiği günümüzde ele geçen yeni veriler sonucunda bilim dünyasında daha açık ve net bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu nedenle zamanla insan ve tabiatın olumsuz tesirleri nedeniyle tahrip olan, zaman içerisinde adeta kaybolmaya yüz tutmuş, Erken Dönem özellikleri gösteren Barla Çaşnigir Hamamı'nın incelenerek bilim dünyasına sunulmasının var olan bilgilere bir katkı sağlayacağı, benzer konularda daha sonra yapılacak araştırmalar için de faydalı olacağı tahmin edilmektedir.

¹ William M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul, 1960, s. 431-463.

², Süleyman Sami (Böcüzade), *Isparta Tarihi*, (Çev. Hasan Babacan), Sistem Ofset, Isparta, 2012, s. 67.

³ Komisyon, *Isparta İl Kültür Envanteri-2*, Isparta Valiliği, Fersa Matbaacılık, Isparta, 2010, s. 309-340.

2. HAMİDOĞULLARI DÖNEMİ ESERLERİ

Hamidoğulları Uluborlu, Eğirdir, Isparta, Yalvaç, Burdur, Antalya, Korkuteli, Afyon Şuhut'u içerisine alan geniş bir bölgede etkin olmuşlardır. Daha sonraları Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir gibi yerleşim yerlerinin Hamidoğulları'nın topraklarına katıldığı görülmektedir⁴. Antalya ve Eğirdir kolu olmak üzere iki farklı koldan faaliyet göstermişlerdir. Dünder Bey zamanında en parlak dönemini yaşadığı kaynaklardan öğrenilmektedir. Dünder Bey zamanında Eğirdir Merkezi'nde Dünder Bey Medresesi⁵ (Miladi 1302) ile Hamamı (Miladi 1308), Uluborlu Merkezi'nde ise Muhittin Çeşmesi'nin inşa edildiği görülmektedir. Dünder Bey Medresesi çift katlı olarak inşa edilmiştir. Avlu revaklarında oldukça fazla Bizans devşirme malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Medrese yakınlarındaki hamam üç eyvanlı iki köşe hücreli olup günümüzde çifte hamama dönüştürüldüğünden özgünlüğünü yitirmiştir⁶. Hamam ve medresenin Dünder Bey tarafından yaptırıldığına dair kitabeleri mevcuttur. Uluborlu'da Eski Kasaba Mevkii'nde bulunan Muhittin Çeşmesi 1324 Miladi yılında Yakup oğlu Şeyh Muhittin tarafından yaptırılmıştır. Çeşme sivri kemerli olup bir su haznesi vardır.

Dünder Bey'in oğlu olduğu belirtilen Hızır Bey'in kimliğinin tartışmalı olduğu söylenmektedir⁷. Hızır Bey İlhanlıların eline geçen toprakları geri alarak Isparta ve Eğirdir'de yapılar inşa ettirmiştir. Isparta'daki Hızır Bey cami bunlardan birisidir⁸. Aslında Selçuklu eseri olan Eğirdir'deki Hızır Bey Camii de Hızır Bey tarafından onararak genişletilmiştir. Dünder Bey Medresesi'nin tam karşısındaki Hızır Bey Camisi Boyuna düzenlemeli mihrap duvarına dik beş sahnalı, çok destekli ve çok sütunlu ahşap camilerin muhteşem bir örneği durumundadır. Bu iki yapı Eğirdir kent merkezinin ortasında ve kavşak noktasını oluşturmaktadırlar⁹. Hamidoğulları Hızır Bey'den sonra Miladi 1327-28 yıllarında Necmeddin İshak Bey tarafından yönetilmiştir. Daha sonra beyliğin başına geçen Muzafferüddin Mustafa Bey'in kısa süreli beyliği döneminde Burdur'daki Muzafferîye Medresesi'ni yaptırdığı hususu medresenin Miladi 1344-1345 tarihli kitabesinden anlaşılmaktadır¹⁰.

Muzafferüddin Mustafa Bey'den sonra başa geçen Hüsameddin İlyas Bey zamanında Eğirdir Yazla Mahallesi'nde Miladi 1357-58 tarihinde Baba Sultan adına bir kümbetin yapıldığı görülmektedir. Kümbet kare kaide üzerine poligonal (sekizgen) gövdeli ve poligonal külahlıdır. Kırmızı beyaz taşlardan münavebeli olarak inşa edilmiştir. Kümbetin kitabesinde "Buk'a ve İmaret" sözcüklerinin geçmesi burasının dinî yapılar topluluğunun bir parçası olduğuna da işaret etmektedir¹¹.

Antalya Korkuteli'ndeki medresenin kitabesinde Sinaneddin Calis Bin Yunus Bin İlyas adının geçmesi buradaki yapının Hamidoğulları tarafından yapılmış olduğunu göstermektedir. Korkuteli'nde bulunan iki katlı Emir Sinaneddin Medresesi¹² plan ve

⁴ Bahriye Üçok, "Hamidoğulları Beyliği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, 1952, s. 74.

⁵ Köprülüzade Mehmed Fuad, "Anadolu Beylikleri Tarihine Aid Notlar", (Çev. Samet Alıç), *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 15, 2016, s. 957.

⁶ Nermin Şaman Doğan, "Selçuklu ve Hamidoğulları Döneminde Isparta: Kültürel Ortam", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, 2009, s. 76; Ayrıca Bkz. Üçok, a.g.m., s. 77.

⁷ Üçok, a.g.m., s. 77.

⁸ Köprülüzade, a.g.e., s. 957; Cami ve medrese arasındaki duvar üzerinde bir minarenin de bulunduğu kaynaktan geçmektedir.

⁹ Şaman Doğan, a.g.m., s. 76.

¹⁰ Şaman Doğan, a.g.m., s. 77.

¹¹ Şaman Doğan, a.g.m., s. 77.

¹² Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, C.1, İTÜ Mim. Fak. Yay., İstanbul, 1970, s. 173-178; Ayrıca, Hayati Binler-Ali Kılıcı, "Sinaneddin Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, S. XXV, Ankara, 1995, s. 165-196.

cephce düzeni açısından Eğirdir Dünder Bey Medresesi'nin tıpa tıp benzeridir. Antalya Merkezindeki Yivli Minare Camisi'nin Miladi 1327 tarihli kitabesinde geçen "Mehmed Bin Mahmud Bin Yunus" ismi ile kitabesinden caminin yeniden elden geçirildiği anlaşılmaktadır. Mehmed Bey'in Mevlevi tekkesi yanında bahçe içerisindeki türbeye gömüldüğü ve halk tarafından bu türbeye "Zincir Kıran Mehmed Bey Türbesi" adı verildiği anlaşılmaktadır¹³.

Yukarıda bahsedilen kitabeli eserlerin dışında da Hamidoğulları'na ait olduğu düşünülen bazı XIV. yüzyıl yapıları bulunmaktadır. Uluborlu Eski Kasaba mevkiindeki Gargılı Lala Medresesi, Balta Bey ve Karabey Hamamları bunlardan bazılarıdır. Yine Eğirdir'e bağlı Barla'da bulunan hamamların, çeşmelerin ve Çaşıgnir Camisi'nin bu dönemde yapılmış olabileceği söylenmektedir¹⁴.

3. BARLA ÇAŞNIGİR HAMAMI

Çaşıgnir Hamamı, Isparta İli, Eğirdir İlçesi'ne bağlı Barla Kasabası'nın Cami Mahallesi'nde, Barla Belediyesi'nin şimdiki Barla Köyü -köy tüzel kişiliği- mülkiyetinde ve sorumluluğundadır¹⁵. (Pafta-1) Halk arasında yapı "Çaşıgnir (ya da Çeşnigir) Paşa Hamamı" adıyla bilinmektedir. Yapının adı, Nermin Şaman Doğan'ın yayınında "Çaşıgnir Hamamı" olarak belirtilmişti¹⁶. Hamamın inşası veya onarımına ait herhangi bir kitabesine rastlanılmamış, bununla birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yapıya ait vakfiye bulunamamıştır. Hamam, son yıllarda farklı tarihlerde incelenmiş, hamamın fotoğrafları çekilerek bilgileri not edilmiştir. Çaşıgnir Hamamı Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 22.01.1997 tarih ve 3419 sayılı kararıyla "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" olarak tescil edilmiştir. (Resim-1)

Hamamın planı dıştan yaklaşık 14 m. x 18.5 metre ölçülerinde düzgün olmayan dikdörtgen formundadır. (Çizim-1 ve Resim-2) İçindeki bölümleri olarak; soyunmalık kısmı bir tarafa bırakılırsa aralık ve tıraşlık bölümü (sonradan ilave edildiği tahmin edilen tuvalet hariç) dikdörtgen planlı, buna karşılık ılıkılık, sıcaklık ve halvet mekânları yaklaşık kare planlıdır. (Çizim-2) Hamamın ana giriş kapısı kuzey cephesinde ve yaklaşık ana eksen üzerindedir. Giriş kapısının hemen üzerinde demir parmaklıklı kare formlu bir pencere yer almaktadır. Hamamın vadiye doğru meyilli olan batı yönünde ise soyunmalık bölümüne ait beş pencere bulunmaktadır. (Resim-3) Doğu duvarı yol kotunun altında, (Resim-4, Çizim-3 ve Çizim-4) güney yönde ise külhanı iki katlı bir evin içerisinde kalmıştır. (Çizim-5)

Dış cephe duvarları araları ahşap hatıllı moloz taş örgüdür. Taşların arasında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcının kullanıldığı görülmektedir. (Resim-5) Dış duvarlar yer yer beton sıva ile sonradan sağlamlaştırılmıştır. Kuzey yöndeki giriş cephesinde Bizans yapılarına ait üzeri kabartmalı mermer bazı fragmanlar yapıda devşirme -spolien-malzeme olarak kullanılmıştır. (Resim-6) Cephenin batı köşesindeki bir templon arşitravı ile özellikle giriş kapısının hemen batısında yer alan templon payesi olabilecek mermer devşirme malzeme de aynı şekilde yakınlarda bulunan bir kiliseye ait olmalıdır. Kuzey cephede, Hamama giriş kapısı dikdörtgen formludur ve cephe aksının biraz solunda kalmaktadır. Giriş kapısı iki kanatlı ve her kanat ikişer ahşap tablalıdır. Giriş kapısının önü

¹³ Üçok, a.g.m., s. 80.

¹⁴ Şaman Doğan, a.g.m., s. 78.; Ayrıca, Birsan Erat, Anadolu'da XIV. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 287-293.

¹⁵ Komisyon, *Isparta Kültür Envanteri-I*, Isparta Valiliği, Bahçıvanlar Basım Sanayi A.Ş., Isparta, 2009, s. 329.

¹⁶ Şaman Doğan, *Selçuklu ve Beylikler Döneminde Isparta*, Isparta Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları, Bahçıvanlar Basım Sanayi, Isparta, 2008, s. 127.

içerisinin görünmemesi için ahşap pervazla kapatılmıştır. Ön cephede yukarıda, kapı ile tepe penceresinin üst seviyeleri birer ahşap hatıl tarafından sınırlandırılmıştır. Aynı ahşap hatılar duvarların daha alt kısımlarda görülmemektedir.

Giriş kapısından doğrudan soyunmalık kısmına geçilmektedir. Bu kısım hımış tekniğinde yapılmış olup, ahşap çatkının içerisi kerpiç ile doldurulmuştur. (Resim-7) Batı yönde her iki yanda köşeleri pahlı iki, ortada bir oda olmak üzere ahşap kapılarla girilen üç oda vardır. (Resim-8) Bunlardan güneybatı yöndeki odanın planı diğerleri gibi düzgün olmayıp "L" biçiminde cephe duvarından dışarıya doğru taşkındır. Yine, pahlı odalardan ikişer, ortadaki mekândan bir olmak üzere dikdörtgen formlu giyotin tipinde açılıp kapanan toplam beş büyük pencere batı yöndeki manzaraya açılmaktadır. Soyunma mekânının dışarı taşkın bölümünde ve duvar derinliğinde üç raflı ahşap bir dolap bulunmaktadır. Pencereilerin altında ve bunun tam karşısındaki doğu duvarında yerden 20 cm kadar yükseklikte dinlenme sekileri oluşturulmuştur. (Resim-9) Hamamda yer alan oturma sekilerinin yükseklikleri aynıdır. Oturma sekilerinin bitiminde, batıda ahşap bir korkulukla ayrılmış genişçe bir nişin hamamcıya ait mekân olduğu öğrenilmiştir. (Resim-10) Soyunmalık mekânının yaklaşık tam ortasında sekizgen bir havuz ve bunun içerisinde mermer bir fiske bulunmakta iken mermer kabartma desenli fiske daha sonraki yıllarda çalınmıştır. Ancak eski resimlerinde fiske görülmektedir. (Resim-11) Soyunmalığın güneyinde yuvarlak kemerli derin bir niş içerisinde yine yuvarlak kemerli aralık bölümüne açılan bir kapısı ile bunun hemen batısında yine aralık kısmına açılan mazgal bir pencere vardır. Buradaki kapı ahşap tablaların yan yana getirilmesi ile oluşturulmuş firuze renginde boyalıdır. Hamamdaki tüm kapıların yapılış tarzı ve renkleri aynıdır. Ahşap korkuluklar da firuze rengindedir.

Yüksek olan kapı nişi kemeri taş ile bunun içinde yer alan insan ölçülerine yakın yükseklikteki kapı kemeri ise tuğla malzeme ile oluşturulmuştur. Tuğla malzemenin hamamın ana giriş kapısı hariç diğer tüm kapıların kemer ve sövelerinde kullanıldığı görülmektedir. Soyunmalık kısmının içerisi sıvalı, sıvanın üzeri ise beyaz renkte boyalıdır. Soyunmalığın güneyindeki aralık bölümünün duvarı; aralarında bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı ve kırık oluklu kiremit parçaları kullanılarak, birbirine yakın ölçülerde kesme taş malzeme ile örülmüştür. Soyunmalık bölümünün çatısı ahşap çıtaların yan yana getirilmesi ile oluşturulmuş ahşap kaplamadır. Tabanı da aynı biçimde ahşaptır.

Aralık bölümüne ve yine aralık bölümünden ılıklik bölümüne bir insanın sığabileceği kadar genişlik ve yükseklikteki yuvarlak kemerli dar bir kapılardan geçilmektedir. (Resim-12) Aralık bölümünün duvarları ıslak zemine dayanıklı olduğu bilinen kiremit karışımı ile yapılan Horasan Harcı ile kaplıdır. Buradaki tuvalet mekânının; çift cidarlı duvarı, sıva izleri ve mekânsal kurgusu itibarıyla binanın plan tasarımında olmadığı ve sonradan yapılmış olabileceği hususu yapının analitik rölöve raporunda söylenmektedir¹⁷. Aralık mekânının üzeri tonoz örtüdür. Bu mekânda dışarıya açılan yukarıda bir mazgal pencere bulunmaktadır. (Resim-13) Doğu yöndeki tıraşlık bölümüne üzeri yuvarlak kemerli yine dar bir kapı ile geçilmektedir. Tıraşlık bölümünün de üzeri tonozdur. Aralık bölümünün tonozu üzerinde iki, tıraşlık bölümünün tonozunda ise bir aydınlatma deliği bulunmaktadır. Tıraşlık bölümünün doğu duvarı kenarında bir oturma sekisi yapılmıştır. Aralık bölümünden yuvarlak kemerli dar bir kapı ile ılıklik bölümüne geçilmektedir. (Resim-14) Burada kurna veya musluk bulunmamaktadır. Sıcaktan bunalan insanların geçici olarak dinlendikleri bir yerdir. Üzeri kubbe ile örtülüdür.

¹⁷ Doç. Dr. Seda Şimşek Tolacı, *Barla Çaşnigir Hamamı Analitik Rölöve Raporu*, Isparta, 2017, s. 37.

Kubbesinde dört fil gözü deliği vardır. Ancak fil gözlerinin tamamı kırılmıştır. (Resim-15 ve 16)

Ilıklık mekânının güneydoğusundaki dar bir kapıdan yine güneydeki sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Burada güney duvarının yaklaşık tam ortasında, yukarıda, su deposuna açılan dikdörtgen formlu bir havalandırma penceresi bulunmaktadır. Bu pencerenin altında mermer bir kurna vardır. (Resim-17) Bu mekânlardaki sıvalar neme dayanıklı kalın horasan harcı ile sıvanmıştır. Sıcaklık bölümünün kubbesinde beş fil gözü deliği bulunmaktadır. Fil gözleri burada da kırılmıştır. Genellikle hamamlarda sıcaklığın ortasında bulunması gereken göbek taşına ya da izine Çaşıgnir Hamamı'nda rastlanılmamıştır. Yine sıcaklık bölümünün güneydoğu köşesindeki dar ve yuvarlak kemerli bir kapıdan doğu yönde halvet mekânına geçilmektedir. Hamamdaki dar kapıların ısının muhafazası için düzenlendikleri bilinmektedir. Bu hamamda ılıkılık, sıcaklık ve halvet mekânları yan yana yer almaktadır.

Halvet mekânı ölçü olarak diğer mekânlardan daha geniştir. Doğu ve kuzey duvarları önünde birer kurna vardır. Doğu duvarı önündeki kurna Bizans sepet tipi sütun başlığından oyularak elde edilmiştir. Bu kurna üzerinde düğüm yapan çerçeve içerisinde altı kollu yıldız benzeri stilize bir motif yer almaktadır. (Resim-18) Halvet mekânının üzerindeki kubbede beş fil gözü bulunmaktadır. Halvet mekânı yapıdaki dikdörtgen planın dışına taşmaktadır. Bu kısmın büyük bölümü dışarıdan batıya doğru meyilli olan yol kotunun altında kalmıştır. Duvarlarında ve üst örtüsünde beton sıva kullanılmıştır. Kubbelerdeki fil gözleri ise kırılmıştır. Su deposu dikdörtgen planlı olup hamamın güney yönünde yer almaktadır. Su deposunun içerisi sıvalıdır. Deponun içerisinde, ortada, bakır kazanın konulduğu yuva vardır. Ancak bakır kazan yerinde değildir. Külhan kısmı ise deponun arkasında bulunan iki katlı bir evin içerisinde kalmıştır. Külhan kısmının kemeri ve külhanın çevresinde düzgün kesme taş kullanımı görülmektedir. Hamamın zamanla terk edilmesi nedeniyle tarım işlerinin yapıldığı yer olarak veya ahır olarak kullanılmaya başlamıştır. Külhanın zemini, dökülen toprak, kumdan ve inşaat yıkıntısından dolayı yükselmiş, yıkıntı ve biriken toprak, külhan ateşliğinin üst seviyesine kadar yükselmiştir.

Yapıda kesme taş, moloz taş tuğla ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Soyunmalığın duvarları hariç, diğer duvarlar taş malzeme ile yapılmışlardır. Duvarlarda bağlayıcı malzeme olarak kireç harcı kullanılmıştır. Bunun dışında ıslak zeminlerde kalın, pembe renkli, su ve ses yalıtımı bulunan Horasan harcının kullanıldığı görülmektedir. Tuğla, kapı kemerleri, kapı söveleri, tonoz örtüler ve kubbelede kullanılmıştır. Tuğlalar kare formludur. Ahşap malzeme, soyunmalığın duvarlarında, soyunmalığın çatısında, soyunmalığın korkuluk ve duvarlarında kullanılmıştır. Ayrıca soyunmalık kısmının taban döşemesi de ahşaptır. Birimlere ait kapılar ve dış duvarlardaki hatılarda ahşap malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Kubbeyeye geçişler pandantifler vasıtasıyla olmaktadır. Kuzey yönde girişin olduğu cephe, havuzun ortasındaki fiskiyede ve kurnalarda mermer devşirme taş kullanımı görülmektedir.

4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Eyice'nin ve Erat'ın¹⁸ belirlediği biçimde; plan olarak; soğukluk, sıcaklık ve halvet eş odalar halinde olan tiplerin çeşitlemesi olarak alınabilecek olan Barla Çasıgnir Hamamı bu grubun Isparta ve çevresindeki tek örneği durumundadır. Barla Çasıgnir Hamamı dıştan kuzey-güney yönünde düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır. Hamam, soyunmalık, aralık, temizlik mekânları, ılıkılık, sıcaklık, halvet ve su deposu bölümlerinden

¹⁸ Birsan Erat, a.g.t., s. 515.

oluşmaktadır¹⁹. Bölgedeki diğer küçük boyutlu hamamlar çoğunlukla yan yana ikişer mekândan oluşmuşlardır. Bunlardan Isparta Büyük Gökçeli Eski Hamam, Gelendost Afşar, Eğirdir Gökçe Köyü Hamamı ve yine Barla Göçeri Hamamı'nın eş odalar halinde düzenlenen mekânlarıyla Barla Çasnigir Hamamı'na belki bu yönüyle benzer durumda oldukları söylenebilir. Ancak bu sayılan hamamlarda yan yana iki mekân bulunmaktadır. Bunlarda soyunmalıklar dikdörtgen planlıdır.

Yine soğukluk, sıcaklık ve halvet eş odalar halinde olan tipin çeşitlemesi olarak Anadolu'daki XIII. yüzyıl ortalarına tarihlenen Ağzıkara Han Köyü, XIV. yüzyıla tarihlendirilen İzmit Yukarı Pazar, yine XIV. yüzyıla tarihlendirilen Düzce Konuralp ve tam bir tarih verilemeyen İnönü Sadık Bey hamamları Barla Çasnigir Hamamı ile aynı grupta olmaları açısından benzeştikleri söylenebilir²⁰. Barla Çasnigir Hamamı'nın soyunmalığı düzgün olmayan yamuk planlıdır. Barla Çasnigir Hamamı, soyunmalığın yamuk planlı olması özelliğiyle bölgede yine tek örnek olarak kalmaktadır. Soyunmalığın batısındaki bağdadi birimlerin 19. Yüzyıl sonları ya da 20. Yüzyıl başlarında yapılan bir onarımla sonradan eklenmiş olabileceği belirtilmektedir²¹. Anadolu'da benzer plan şemasında olan Ağzıkara Han Köyü, Düzce Konuralp ve İnönü Sadık Bey hamamlarda ise soyunmalıklar genellikle enine dikdörtgen planlıdır.

Barla Çasnigir Hamamı'nda ılıkılık, sıcaklık ve halvet kare planlı olup yan yana aynı sırada radyal olarak konumlanmışlardır. ılıkılık ve sıcaklığın boyutlarının yaklaşık olarak aynı ancak, halvetin ise bunlara göre daha büyük ölçülerde olduğu görülmektedir. Barla Çasnigir Hamamı'nda olduğu gibi ılıkılık, sıcaklık ve halvetin radyal olarak düzenlendiği başka bir örneğe rastlanılmamıştır. Ancak, yukarıda benzer olarak adı geçen hamamların yalnızca ılıkılık, sıcaklık ve halvetin kare planlı ve yaklaşık eş boyutlu olmalarından dolayı Barla çasnigir Hamamı ile benzeştikleri söylenebilir²². Anadolu'daki hamamların su depolarında olduğu gibi Barla Çasnigir Hamamı'ndaki su deposu da aynı biçimde dikdörtgen planlıdır.

Önge'nin de belirttiği biçimde Barla Çasnigir Hamamı'nın soyunmalık bölümü diğer Anadolu hamamlarında olduğu gibi çok geniş bir mekândır²³. Yine Önge, Anadolu hamamlarında, ahşap tavanlı soyunmalık kısmının kâgir örtülü kısımlardan sonra inşa edilmesinin daha doğru olabileceğini düşünmektedir²⁴.

Hamamda dış cephe duvarlarının kalınlıkları eşit değildir. Doğu ve kuzey duvarları kalın, batı duvarı ise daha incedir. Bununla beraber doğu ve kuzey yöndeki duvar kalınlıkları da birbirine yakın ölçülerde değildir. Soyunmalığın güneydoğu köşesinde bulunan havlu kurutma nişinden itibaren duvar örgüsünde farklılıklar bulunmaktadır. Güney yönden dik açıyla gelen duvar burada yön değiştirerek kuzeybatı yönünde açı yaparak devam etmektedir. Duvarın kırılma yaptığı noktadan itibaren sonraki kısmın onarım gördüğü ve açı yapan bu kısmın sonradan örüldüğü düşünülmektedir²⁵.

Tıraşlık kısmından sıcaklık kısmına geçit veren, daha önce var olduğu anlaşılan bir kapının sonradan iptal edilerek burasının duvar şeklinde örüldüğü duvarda kalan bazı

¹⁹ Şaman Doğan, *a.g.e.*, s. 128

²⁰ Şaman Doğan, *a.g.e.*, s. 292.

²¹ Birsan Erat, *a.g.t.*, s. 292.

²² Şaman Doğan, *a.g.e.*, s. 292.

²³ Yılmaz Önge, "Koca Sinan'ın Hamamlarında görülen bir yenilik-merkezi kubbeli örtü sistemleri", *II. Uluslararası Türk İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi*, Cilt 2, İTÜ, 28 Nisan-2 Mayıs, İstanbul, 1986, s. 81-85.

²⁴ Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII-XIII. Yy. Türk Hamamları*, VGM Yay., Ankara, 1995, s. 21.

²⁵ Şimşek Tolacı, *a.g.e.*, s. 49.

izlerden anlaşılmaktadır. Buna göre hamam inşa edildiği tarihten bu yana bazı esas onarımlar geçirmiş olmalıdır. Bu esas onarımların sonucunda da yapılaşındaki plan özelliklerini kaybetmiş sayılabilir. Bu gibi değişikliklerin yapılmış olabileceği hesaba katılırsa, hangi bölümlerinin özgün plan tasarımında var olduğunun tespiti oldukça zordur. Kemal Aru'nun sözünü ettiği, genellikle Anadolu hamamlarındaki sıcaklık bölümlerinde bulunan göbek taşına Barla Çaşnigir Hamam'ında rastlanılmamıştır²⁶.

“Çaşnigir Hamamı” olarak bilinen yapının bilinmeyen bir tarihte onarım geçirdiği sıcaklık bölümüne, daha önceleri doğu yöndeki tıraşlık bölümünden bir geçidin olduğu duvardaki izlerden tahmin edilmektedir²⁷. Ancak böyle olması yani onarımdan önceki halinde bile düzgün olmayan birimleri gibi yamuk planlı soyunma mekânıyla bölgede eşi olmayan bir plana sahip olduğu gözlenmektedir.

Barla Çaşnigir Hamamı'nın dış cephelerinde ve içerisinde devşirme malzemelerin haricinde herhangi bir süsleme ögesine rastlanılmamıştır. Günümüze gelebilen Selçuklu hamamlarının süsleme programı açısından zayıf oldukları, bunun bir nedeninin hamamların sonraki dönemlerdeki onarımların sonucunda süslemelerinde büyük kayıpların olabileceğinden bahsedilmektedir²⁸. Selçuklu dönemindeki süsleme programlarındaki bu kayıpların belki bir miktar Beylikler ve Osmanlı dönemi hamamları için de söylenmesi mümkün olabilir. Çaşnigir Hamamı'nın kuzey ve doğu cephelerinde görülen çimento harçları, yakın tarihlerde onarım geçirdiğini göstermektedir. Daha önceki onarımları ise bilinmemektedir. Ancak yapıda herhangi bir süsleme programına ait kalıntıya rastlanılmamış olması böylesine küçük bir hamamın muhtemelen sade bir biçimde yapılmış olduğu düşündürmektedir.

Çaşnigir Hamamı'nda aralık bölümünden bir pencerenin dışa açılmasının hamamlarda pek görülmeyen bir özellik olduğu²⁹, bunun yanında Çaşnigir Hamamı'nda soyunmalığın ortasında bulunan sekizgen planlı havuzun Anadolu'da pek çok hamamın soyunmalık kısımlarında yer aldığı belirtilmektedir³⁰. Yine Çaşnigir Hamamı'nda olduğu gibi, Anadolu'da hamam kurnalarının genellikle antik sütun başlıklarının oyulmasıyla oluşturulduğu görülmektedir. Tuğla malzemenin kavisli yüzeylerde kullanılması açısından daha uygun bir malzeme olması nedeniyle, hamamın ara mekânın kapısındaki tuğla kullanımının Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde yaygın olduğu, bu dönemde yapılan pek yapıda kemerlerde tuğla malzemenin sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Buna benzer hamamda olduğu gibi kesme taşın yapıların köşelerinde ve pencere kapı lentolarında kullanılması tüm dönemlerde yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hamamın mevcut plan özelliği olarak bölgedeki diğer hamamlara benzememesi, hamamla ilgili bazı soru işaretlerini de yanında getirmektedir. Burayı inşa eden muhtemel yerel bir usta ise de başka bölgelerde hamam inşa edip etmediğini bilmiyoruz. Yalnızca bu bölgede çalışmışsa bu planı başka bir hamam yapısında uygulamamış da olabilir. Barla'da yakın tarihlere yani 1924 yılındaki mübadeleye kadar bir Rum mahallesinin bulunduğu bilinmektedir. Buradaki Rumlara ait Aya Georgios isimli kilise günümüzde halen ayakta durmaktadır. Sonuçta Şer'iyye Sicillerinde Rum ustalardan genellikle “duvarcı” olarak

²⁶ Kemal Aru, *Türk Hamamları Etüdü*, Doçentlik Çalışması, İstanbul, 1949, s. 36-37.

²⁷ Barla Çaşnigir Paşa Hamamı'nın Analitik Rölöve Raporu'nu hazırlayan Doç. Dr. Seda Şimşek Tolacı ile 22.11.2017 tarihinde yapılan şifahi görüşmede böyle bir durum olabileceği ifade edilmiştir.

²⁸ Birsan Erat, “Hamamlar”, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Uygarlığı-II*, Editörler Ali Uzay Peker-Kenan Bilici, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Desen Ofset, Ankara, 2006, s. 463.

²⁹ Şaman Doğan, *a.g.e.*, s. 293.

³⁰ Önge, *a.g.e.*, s. 42-50.

bahsedilmesi, bazı yapıların bunlar tarafından yapılmış olabileceğini de akla getirmektedir.

Hamamın planı genel olarak incelendiğinde halvet kısmının ve soyunmalığın doğu duvarının, binanın tasarımında var olmadığı ancak 2. dönemde yapıldığı düşünülmektedir. Hamamın halvet kısmının ve soyunmalığın doğu duvarının, duvarın kırılarak açtığı noktadan itibaren aynı aksta plan dışında kaldığı izlenimi vardır. Bu nedenle halvet mekânı sayılmazsa hamam düzgün olabilecek dikdörtgen bir plan arz etmektedir. Çarşınır Hamamı'nda halvet bölümünün plan dışına taşması ve diğer bölümlerden ölçü olarak çok büyük olması nedeniyle bu bölümün sonradan yapılmış olabileceği izlenimi taşıdığı düşünülebilir. Ayrıca halvet bölümü doğu yönde hemen yanından geçen yolun içerisinde kalmaktadır. Halvet bölümünün dış cephesi onarım gördüğü ve çimento harcıyla sıvandığı için dış duvarının malzeme ve tekniği tam anlaşılamamaktadır. (Resim-19) Halvet hariç tutulursa, o zaman yan yana iki kare planlı mekânın yapının asıl tasarımında var olduğu, halvetin sonradan eklenmiş olabileceği akla gelmektedir. Çevrede çok yakın durumdaki diğer hamam planlarına bakıldığında, soyunmalığın dışında, kare planlı olan ılıklik ve sıcaklik bölümlerinin yan yana yer almakta olduğu görülmektedir.

Soyunmalığın bir kısmının da buna benzer şekilde sonradan yapılmış olması, Çarşınır Hamamı'nın planının tasarım esnasında aslında düzgün bir dikdörtgen olarak yapılmış olması anlamına gelmektedir. Barla'da bulunan Göçeri Hamamı ve yine çok yakındaki Gökçeköy Hamamı bu şekildedir. Civardaki en yakın durumdaki Göçeri Hamamı (Çizim-6) ve Gökçeköy Hamamı'nın (Çizim-7) ılıklik ve sıcaklik bölümlerinin yan yana olması açıdan çok benzer özellikler taşıdıkları, yaklaşık aynı plan tipine sahip oldukları iddia edilebilir. Bunların yanı sıra yine Eğirdir İlçesi yakınlarındaki Büyük Gökçeli Hamamı da benzer plana sahiptir. (Çizim-8) Hatta halvet kısmı hesaba katılmazsa daha da ileri gidilerek Çarşınır Hamamı dâhil, Büyük Gökçeli Hamamı, Barla Göçeri ve Gökçeköy Hamamı'nın aynı usta veya ustalar tarafından tasarlanmış olabilecekleri bile söylenebilir.

5. SONUÇ

Selçuklu Dönemindeki hamamlarla ilgili yapılan incelemelerde Anadolu'da XII. ve XIII. yüzyıllara ait toplam 18 hamamın tespit edilebildiği ifade edilmektedir³¹. Beylikler Dönemi'ne gelindiğinde, Osmanlı'da olduğu gibi diğer bölgelerde de oldukça fazla küçük hamamın inşa edildiği, erken dönem hamamlarının, boyutlarının sonraki dönemlere göre daha küçük ve planlarının simetrik olmadıkları, ayrıca bu yapılarının dış mimarisinin oldukça sade oldukları kaynaklarda belirtilmektedir³². Türk hamamları genel olarak tek ve çift işlevli olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Tek işlevli hamamlar, çoğunlukla nüfusun az olduğu yerleşimlerde ya da şehirden daha uzak olan yerlerde haftanın belirli günlerinde ya da günün belirli saatlerinde erkeklere, diğer günlerde veya saatlerde ise kadınlara hizmet vermiştir. Çift işlevli hamamlar genellikle kalabalık şehir merkezlerinde kadın ve erkeklere aynı zamanda hizmet vermek amacıyla yapılmışlardır³³. Çift fonksiyonlu hamamlarda, genellikle erkekler kısmı, kadınlar kısmından daha büyük ölçüde yapılmıştır. Bu tip hamamların yapılışlarında; erkekler kısmının giriş kapıları bir

³¹ Erat, *a.g.e.*, s. 457.

³² Doğan Kuban, *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 1978, s. 198.

³³ Birsan Erat, , "Anadolu'da Türk Hamam Mimarisi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 10, Ankara, 1999, s. 394; Ayrıca, bkz. Aru, *a.g.e.*, s. 114.

meydana veya bir ana yola açılırken, kadınlar kısmının giriş kapıları, mahremiyet düşüncesi esas alınarak görünmeyecek tali bir yola açılması tasarlanmıştır³⁴.

Barla Çaşnigir Hamamı, köy, kasaba ve şehir insanının faydalanması için tek hamam şeklinde yapılmış, “Çarşı Hamamları” olarak nitelendirilen halk hamamları grubuna girmektedir. Ayrıca, muhtemelen sabahdan öğleye kadar kadınlara, öğleden sonraları da erkeklere açık durumdaki “kuşluk hamamı” denilen hamamlardandır. Ya da belli günlerde erkeklere belli günlerde de kadınlara açık olması da muhtemeldir. Çaşnigir hamamının planı simetrik değildir. Yöresel bir ustanın eliyle yapıldığı tahmin edilen hamamın planında ve cephe düzeninde, görsellikten çok işlevselliğe önem verildiği anlaşılmaktadır. Aynı ustanın civarda başka hamam yapılarında da çalışmış olması muhtemel görünmektedir.

Kare plana sahip, kubbe örtülü hamamların genellikle Türklerde yaygın bir kullanım alanı bulduğu, enine dikdörtgen planlı hamam örneklerinin özellikle Osmanlı dönemi hamamlarında genel bir şema haline geldiği bazı kaynaklar tarafından söylenmektedir³⁵. Bu yönüyle Barla Çaşnigir Hamamı düzgün olamayan dikdörtgen plana sahip olması açısından Osmanlı dönemi örneklerine daha yakın görüldüğü söylenebilir. Ancak plan şemasındaki muhtemel esaslı değişikliklerin yapılmış olması durumu bu konudaki düşünceleri oldukça zorlaştırmaktadır.

Erken Dönemde yapılmış Osmanlı hamamlarının ölçülerinin küçük ve planlarının simetrik olmadığı, Klasik Dönemde ise simetrik ve çifte hamamların yoğunluk kazandığını söylenmektedir³⁶. Barla Çaşnigir Hamamı, tarihi Parlais antik kenti gibi oldukça eskiye uzanan ancak küçük olan bir yerleşim yerinde bulunması nedeniyle doğal olarak ölçüleri de küçüktür.

Hamamlarda bulunan aralık mekânları XV. yüzyılda küçülerek XVI. yüzyılda ise tamamen ortadan kalktığı hususu hesaba katılırsa³⁷, Çaşnigir Hamamı’ndaki aralık mekânı diğer mekânlara oranla ölçü olarak daha küçük olması nedeniyle XV. yüzyıldan önceki bir tarihte yapılmış olabileceği düşünülebilir. Aralık mekânı, soyunmalık ve ılıklik mekânının arasında yer alan tuvalet ve tıraşlık bölümlerini içeren bir mekân olarak belirtmekte olup, Çaşnigir Hamamı’nda aralık mekânının içerisine sonradan ayrıca tuvalet birimi eklenmiş olsa da Hamam’daki bu küçük mekânın yakın tarihlere kadar aslına uygun biçimde hela olarak kullanılmış olması muhtemel görünmektedir.

Isparta’da çevrede yapılan bazı incelemelerde; dokuzu hamam, biri ılıca olmak üzere on örneğin; plan şemaları ve mimari özellikleri açısından çeşitlilik gösterdikleri, Eğirdir DüNDAR Bey Hamamı dışındaki örneklerin kitabeleri ile vakfiyelerinin olmaması yapıların tarihlendirilmelerini zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Yine de, Isparta çevresindeki hamamların, yoğun olarak XIII-XIV. yüzyıl hamamlarıyla yapılan karşılaştırmalı değerlendirmesinin sonucunda; plan şeması, mimari, malzeme-teknik ve süsleme

³⁴ Çifte hamamlarda mahremiyetten ötürü, kadınlar kısmının girişi genelde ara sokağa bakacak şekilde düzenlenmiştir. Bkz. Yılmaz Önge, “Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar”, *Mimarbaşı Koca Sinan Yasadığı Çağ ve Eserleri*, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ayır Basım, İstanbul, 1988, s. 405; Ayrıca bkz. Önge, *a.g.e.*, s. 12; bkz. Erat, (1999) *a.g.m.*, s. 396.

³⁵ Sahure Çınar, *Erzurum’da Hamam Mimarisi ve Hamam Kültürü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010, s. 27.

³⁶ Yılmaz Önge, (1988) *a.g.m.*, s. 409; “Yalnız klasik dönemde “Çifte Hamam” uygulaması yaygınlaşarak aynı küllhanda ısınan sudan aynı anda birbirine bitişik iki ayrı mekânda hanım ve erkeklerin faydalanması sağlanmıştır. Hemen her mahalleye ve külliyeleir hepsine birer hamam yapılmıştır” denmektedir.

³⁷ Önge, *a.g.e.*, s. 23.

özellikleri açısından benzerliklerinin ortaya çıkması nedeniyle bu hamamların XIII-XIV. yüzyıllara tarihlendirilmeleri uygun görüldüğü söylenmiştir³⁸.

Buna benzer biçimde Isparta Gönen'de "Eski Hamam" ya da "Selçuklu Hamamı" olarak bilinen ve ılıkılık ve sıcaklık bölümlerinin dikdörtgen planları hesaba katılmazsa; üç kare planlı halvet mekânın bu üç mekânın yatay düzlemde yan yana yer alması nedeniyle plan açısından Barla Çaşnigir Hamamı ile benzeştiği düşünülmüştür. Gönen'deki hamam yapısının XIV. yüzyıla tarihlendirilmiş olması da belki Çaşnigir Hamamı'nın tarihlendirmesinde önemli bir veri olarak görülebilir³⁹.

Kenan Okan hamamın Çaşnigir Paşa tarafından yaptırılmış olabileceğinden bahsetmektedir⁴⁰. İ. Hakkı Uzunçarşılı'ya göre Barla'da bulunan Çaşnigir Camisi'nin kuzey yönündeki kitabesinde 1375-76 yıllarında Çaşnigir Paşa tarafından yaptırıldığı yazılıdır⁴¹. O dönemlerde cami gibi anıtsal yapıların inşasından sonra bunun yanına bir de hamam yaptırılmasının genel bir uygulama halini aldığı düşünülürse hamamın camiden hemen sonra yaptırılmış olması mümkün bulunmaktadır.

Barla Çaşnigir Hamamı'nın kitabesinin ve vakfiyesinin bulunmayışı hamamın tarihlendirilmesinde güçlük çekilmesine neden olmaktadır. Ancak civarda incelenen hamam örneklerinin XII. veya XIV. yüzyıla tarihlendirilmeleri, Çaşnigir Hamamı'nın da bunlarla çağdaş olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Bunların yanı sıra hamamda aralık mekânının bulunması, Barla'da yine "Çaşnigir Cami" adında 1375-76 tarihli kitabeli bir caminin bulunması Çaşnigir Sinan Paşa tarafından aynı tarihlerde yapılmış olması ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca, hamamın küçük boyutlu ve planının asimetrik olması Erken Osmanlı ya da Beylikler dönemine tarihlendirilmesinin uygun olacağı yönündeki düşüncayı de kuvvetlendirmektedir. Buna göre hamamın Çaşnigir Paşa'nın talimatları ile XIV. yüzyılın son çeyreğinde bölgede hüküm süren Hamidoğulları Beyliği döneminde bölgede çalışan ustalar tarafından yapılmış olduğu söylenebilir⁴². Bu ustaların bölgede Hamidoğulları'nın istekleri doğrultusunda ve onların beğenisini yansıtan eserler vermiş olmaları akla yatkındır.

XIV. yüzyılın son çeyreği gibi erken bir tarihte yapıldığı düşünülen bu hamam yapısı bölge için önemlidir. Hamamda kullanılan malzemelerin yapılacak bir analiziyle ya da hamamda yapılacak bir temizlik kazısı sonucunda daha doğru bir tarihlendirmenin yapılabileceğini söylemek uygun olacaktır.

Hamamın kapısı açık olduğundan insan tahribatından ve doğanın olumsuz şartlarından oldukça zarar görmüş durumdadır. Örneğin soyunmalık kısmındaki üzeri kabartmalı mermer fiskiye günümüze kadar gelememiş, muhtemelen bazı kişiler tarafından çalınmıştır. Yine buna benzer biçimde devşirme malzemeden yapılmış mermer kurnaların da aynı akibete uğraması mümkündür. Son günlerde hamamın konservasyonunun ve restorasyonunun yapılması için proje yapıldığı ve hayata geçirildiği görülmektedir. Bu

³⁸ Şaman Doğan, *a.g.e.*, s. 295.

³⁹ Doğan Demirci, "Isparta-Gönen Eski Hamam Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, Burdur, Temmuz 2015, s. 55.

⁴⁰ Kenan Okan, *Isparta'daki Tarihi Eserler*, Altıntuğ Matbaası, Isparta, 1962, s. 11.

⁴¹ İ. H. Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamidoğulları Hakkında Malumat*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s. 224.

⁴² Feridun Emecen, I. Murad'ın, Karamanoğulları ile yaptığı mücadele sırasında 1386 Miladi yılında Eğridir'e hâkim olduğunu, Osmanlı himayesine giren Hüseyin Bey'in Isparta merkez olmak üzere Burdur, Uluborlu bölgesinde bir süre daha hâkimiyetini devam ettirdiğini, dolayısıyla Isparta'nın muhtemelen onun 1391'de ölümünden sonra kesin olarak Osmanlı idaresi altına girmiş olabileceğini kaydetmektedir. Bkz. Feridun Emecen "Isparta" maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 19. Cilt, 1999, s. 196.

oldukça sevindiricidir. Bir an önce restorasyon sonucunda hamama mümkünse yeniden işlev kazandırılmalıdır. Eğer bu mümkün olmuyorsa, restorasyon sonrası XIV. yüzyıl gibi erken tarihli sayılabilecek bir eserinin; Barla'daki eski evlerde bulunan etnoğrafik eserlerin sergilenmesi amacıyla müze olarak kullanılması da gündeme getirilebilir. Bu sayede kapısı kilitli tutulan yapının; doğanın olumsuz şartları ve insan tahribatından bir nebze olsun kurtulması mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

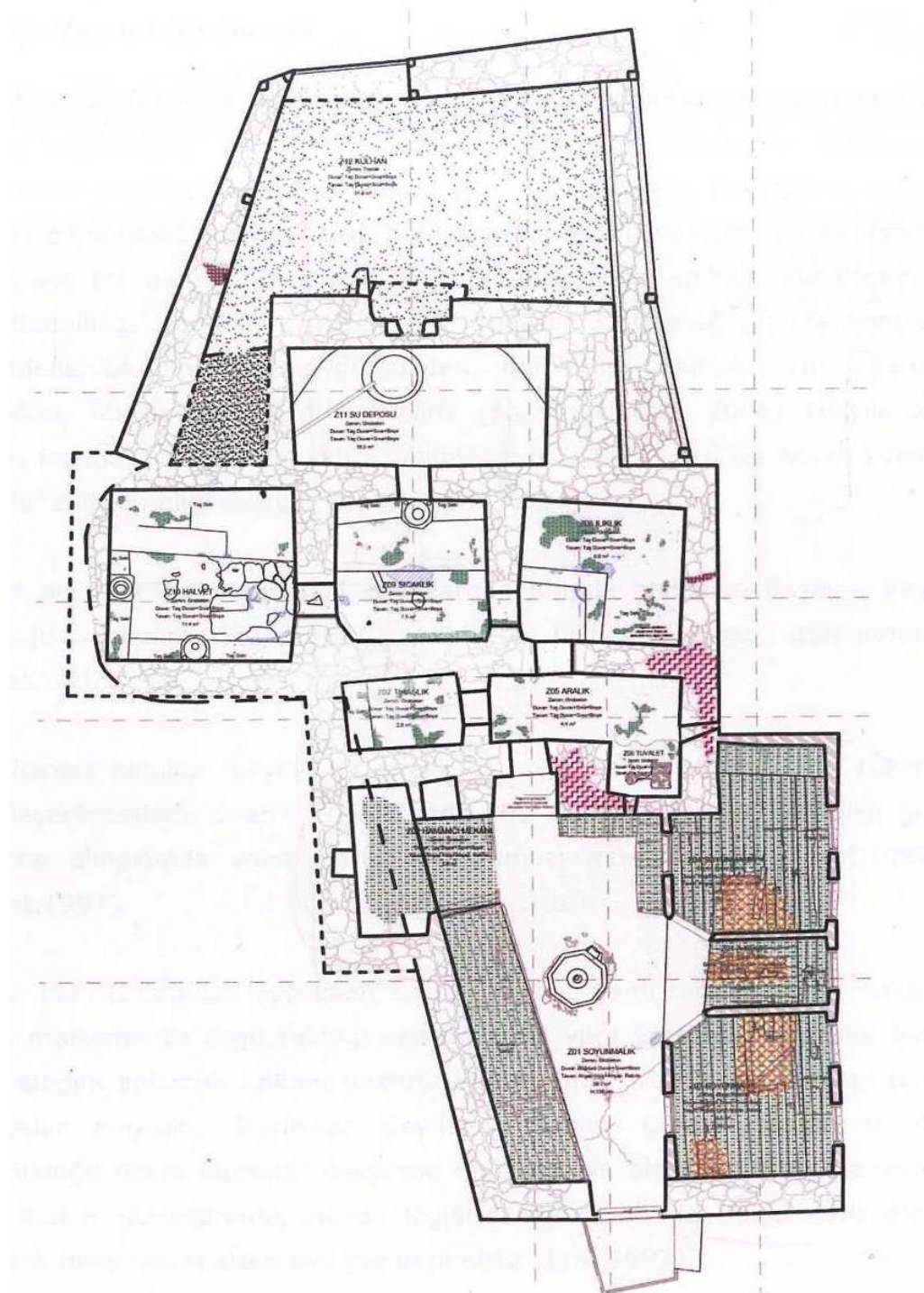
- Aru, K. , (2012). Türk Hamamları Etüdü, Doçentlik Çalışması, İstanbul, 1949. Böcüzade, Süleyman Sami, Isparta Tarihi, (Çev. Hasan Babacan), Sistem Ofset, Isparta
- Çınar, S. (2010). Erzurum'da Hamam Mimarisi ve Hamam Kültürü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010.
- Demirci, D. (2015) "Isparta-Gönen Eski Hamam Üzerine Bir Değerlendirme", Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, , s. 42-65. Burdur
- Feridun E. (1997). "Isparta" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, 19. Cilt, 1999, s. 196.
- Erat, B. (1999). Anadolu'da XIV. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara
- Erat, B. (1999) "Anadolu'da Türk Hamam Mimarisi", Osmanlı Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 10 , s. 392-399., Ankara
- Erat, B. (2006) "Hamamlar", Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Uygarlığı-II, (Ed.) Ali Uzun Pekker-Kenan Bilici, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Desen Ofset, s. 457-465., Ankara
- Binler, H. Ve Kılıcı, A. (1995). "Sinaneddin Medresesi", Vakıflar Dergisi, S. XXV, Ankara, s.165-196.
- Komisyon, Isparta İl Kültür Envanteri-I (2009), Isparta Valiliği, Bahçıvanlar Basım Sanayi A.Ş., Isparta, 2009.
- Komisyon, Isparta İl Kültür Envanteri-2. (2010). Isparta Valiliği, Fersa Matbaacılık, Isparta, 2010.
- Köprülüzade Mehmed Fuad (2016). "Anadolu Beylikleri Tarihine Aid Notlar", (Çev.) Samet Alçı, Gaziantep University Journal of Social Sciences, Cilt 15, s. 949-970.
- Kuban, D. (1978). 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
- Sözen, M. (1970). Anadolu Medreseleri, C.1, İTÜ Mim. Fak. Yay., İstanbul.
- Okan, K. (1962). Isparta'daki Tarihi Eserler, Altıntuğ Matbaası, Isparta, 1962.
- Önge, Y. (1986). "Koca Sinan'ın Hamamlarında Görülen Bir Yenilik-Merkezi Kubbeli Örtü Sistemleri", II. Uluslararası Türk İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, Cilt 2, İTÜ, 28 Nisan-2 Mayıs, s. 81-85., İstanbul.
- Önge, Y. (1988). "Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar", Mimarbaşı Koca Sinan Yasadığı Çağ ve Eserleri, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ayrı Basım, s. 403-428., İstanbul.
- Önge, Y. (1995). Anadolu'da XII-XIII. Yy. Türk Hamamları, VGM Yayınları, Ankara.
- Ramsay, W. M. (1960). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çev.) Mihri Pektaş, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Şaman Doğan, N. (2008). Selçuklu ve Beylikler Döneminde Isparta, Isparta Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınları, Bahçıvanlar Basım Sanayi, Isparta.
- Şaman Doğan, N. (2009). "Selçuklu ve Hamidoğulları Döneminde Isparta: Kültürel Ortam", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 22, s. 69-90.
- Tolacı Şimşek, S. (2017). Barla Çaşnigir Hamamı Analitik Rölöve Raporu, Isparta.

Uzunçarşılı, İ. H. (1929). Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamidoğulları Hakkında Malumat, Devlet Matbaası, İstanbul.

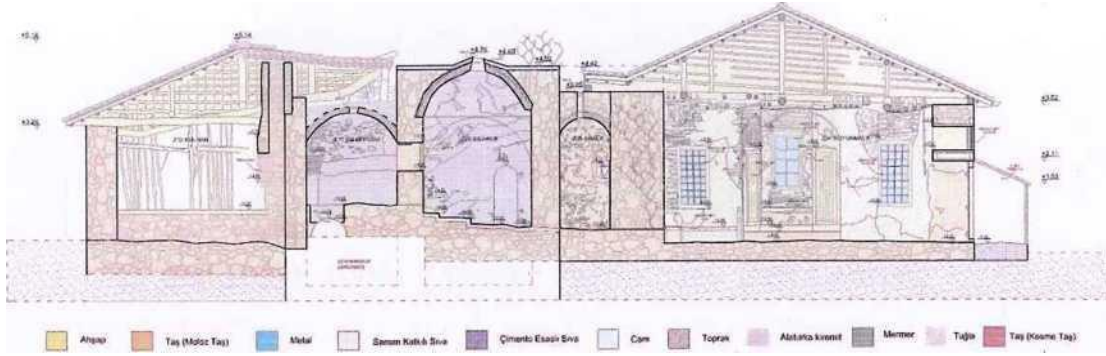
Üçok, B., (1952). "Hamidoğulları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 4, s. 73-80. w3.sdu.edu.tr (Erişim Tarihi: 10.08.2018)

Ekler

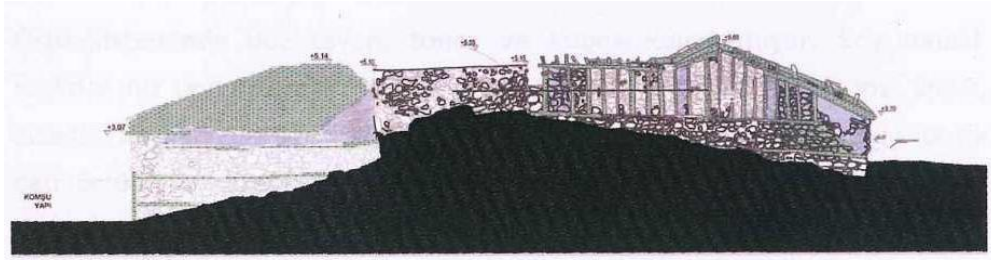
Çizimler ve Fotoğraflar

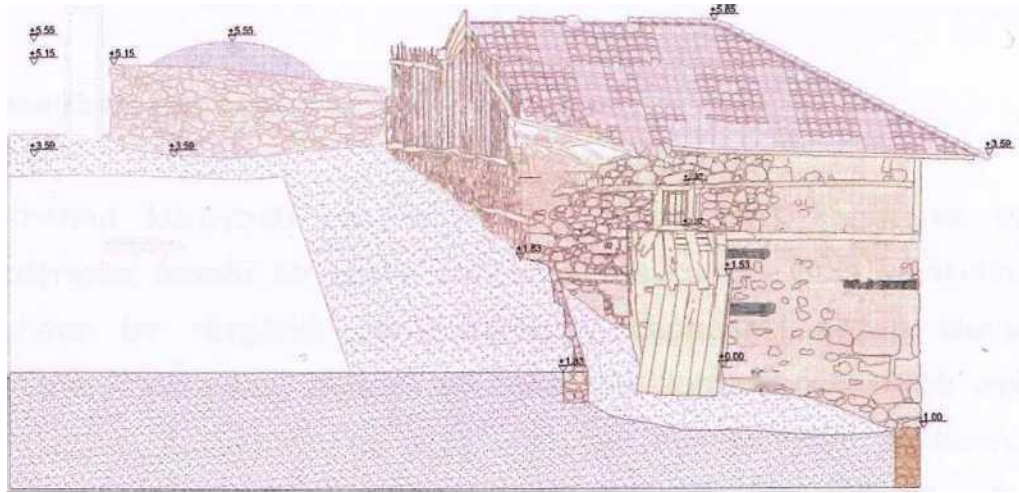
Cizim-1: Barla Casnigir Hamamı'nın planı (Tolacı Simsek, s.19)

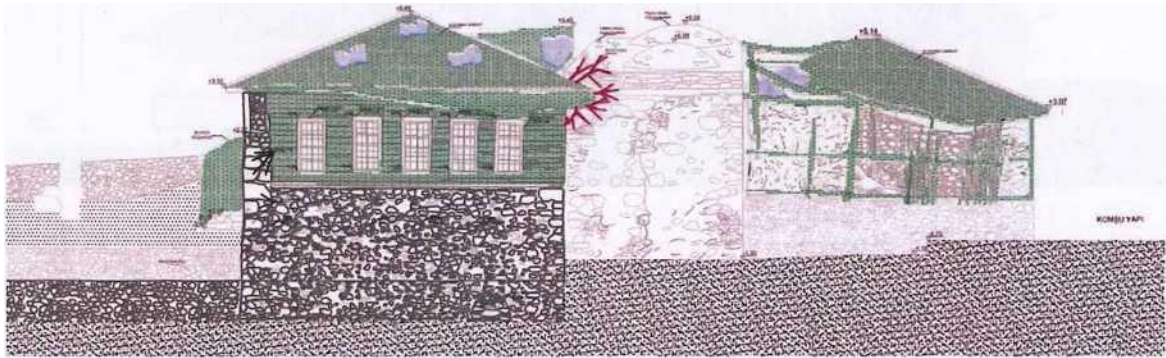
Çizim-2: Barla Çaşnigir Hamamı'nın yatay kesiti (Tolacı Şimşek, s. 22)

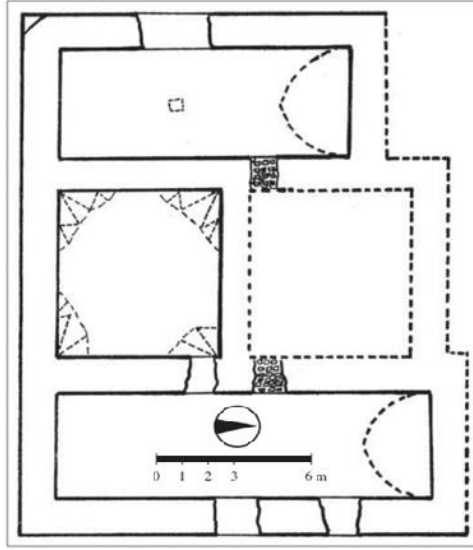
Çizim-3: Barla Çaşnigir Hamamı'nın doğu cephesi (Tolacı Şimşek, s. 25)

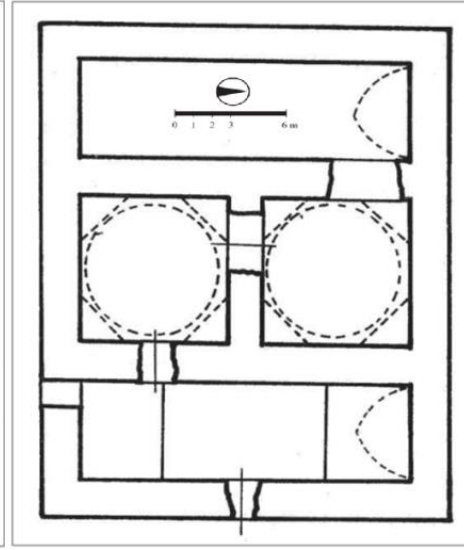
Çizim-4: Barla Çaşnigir Hamamı'nın kuzey giriş cephesi (Tolacı Şimşek, s.21)

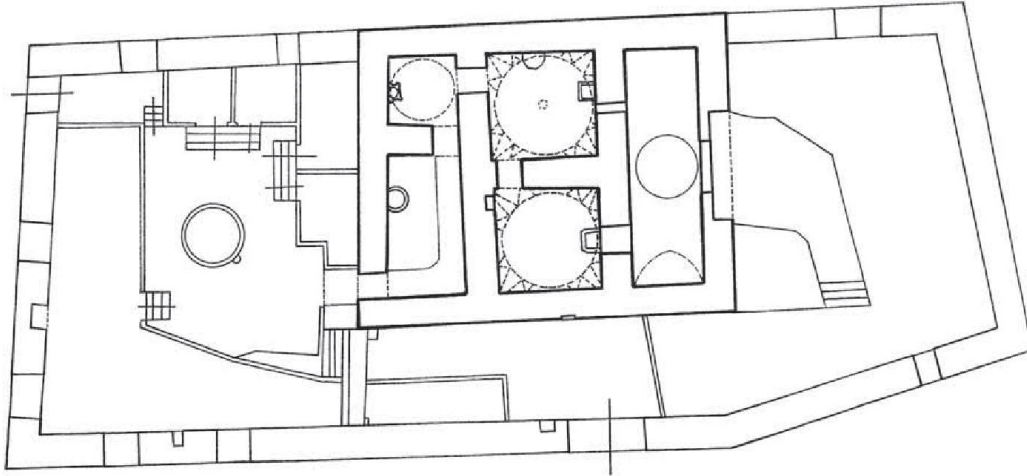
Çizim-5: Barla Çaşnigir Hamamı'nın batı cephesi (Tolacı Şimşek, s. 24)

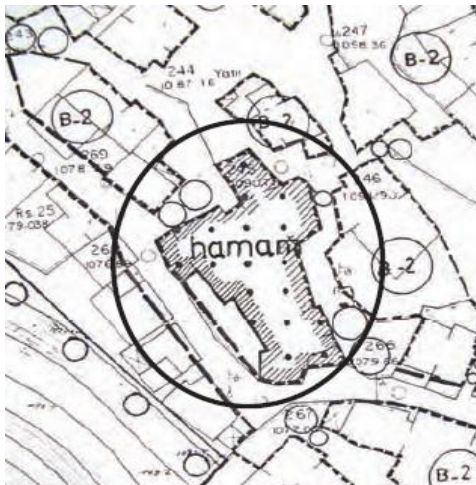
Çizim-6: Barla Göçeri Hamamı planı
(Şaman Doğan, s. 154)

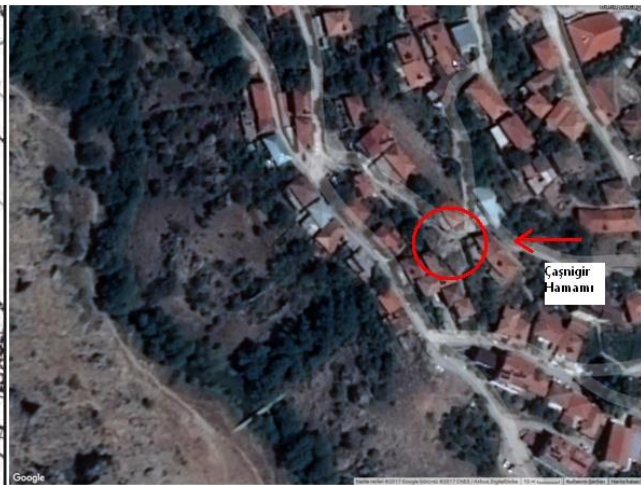
Çizim-7: Gökçeköy Hamamı planı
(Şaman Doğan s. 168)

Çizim-8: Büyük Gökçeli Hamamı planı (Şaman Doğan, s. 36)

Pafta-1: Çanşnir Hamamı'nın paftası
(Komisyon, Kültür Env-2, s. 329)

Resim-1: Çanşnir Hamamı (Google Earth)

Resim-2: Çaşnigir Hamamı'nın üstten görünüşü (w3. sdu.edu.tr Er. Tar.10.08.2018)

Resim-3: Çaşnigir Hamamı'nın batı yönden görünüşü (w3. sdu.edu.tr Er. Tar.10.08.2018)

Resim-4: Çaşnigir Hamamı'nın giriş cephesi ve solda yol kotunun altında kalan halvet mekânı (Doğan Demirci)

Resim-5: Çaşnigir Hamamı'nın giriş cephesi ve ana giriş kapısı (Doğan Demirci)

Resim-6: Çaşnigir Hamamı'nın giriş cephesindeki devşirme taşlar (Doğan Demirci)

Resim-7: Çaşnigir Hamamı'nın soyunmalık bölümü (Doğan Demirci)

Resim-8: Çaşnigir Hamamı'nın soyunmalık bölümünde odalar ve seki (Doğan Demirci)

Resim-9: Çaşnigir Hamamı'nın soyunmalık bölümünün doğu duvarı ve sedir (Doğan Demirci)

Resim-10: Hamamın soyunmalık bölümünde hamamcı yeri ve aralık bölümü giriş kapısı (Doğan Demirci)

Resim-11: Soyunmalığın mermer fiskiyesi (Isp. Kültür Env. I. C. s. 329)

Resim-12: Hamamın ılıklık bölümüne açılan kapı (Doğan Demirci)

Resim-13: Hamamın aralık bölümü ve dışa açılan mazgal pencere (Doğan Demirci)

Resim-14: Ilıklık doğu duvarı
(Nermin Şaman Doğan s. 133)

Resim-15: Ilıklık kubbe eteği ve pendentif
(Nermin Şaman Doğan s. 133)

Resim-16: Hamamın ılıklık bölümünün kubbesindeki fil gözleri (Doğan Demirci)

Resim-17: Hamamın sıcaklık bölümündeki sekiler, kurna ve depoya açılan pencere (Doğan Demirci)

Resim-18: Hamamın halvet bölümündeki sekiler ve kurnalar (Doğan Demirci)

Resim-19: Çaşnigir Hamamı'nın halvet mekânı ile diğer kubbeli mekânı (Doğan Demirci)